

7. Мельник І.А. Транспозиційна граматика українського дієслова Монографія. – Луцьк: «Надстир'я», 2015. – 476 с.
8. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підр. / М.Я. Плющ. – 2-е вид. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 328 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения: Семиологическая грамматика / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
11. Jakobson R. Beitrag zur allgemeinen Kasuslehre. TCLP, 6, 1936. – 240-288.

REFERENCES

1. Aristotel' (1978). *Kategorii // Sochineniya*: [v 4 t.] Moscow: Mysl'.
2. Vahek J (1964). *Lingvisticheskiy slovar' Prazhskoj shkoly*. Moscow. Progress.
3. Vykhovanets' I.R. (1992). *Narysy z funktsional'noho syntaksysu ukrayins'koyi movy*: [monohrafiya]. Kyiv: Nauk. Dumka.
4. Vykhovanets' I.R. (1993). *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Syntaksys*. Kyiv: Lybid'.
5. Vykhovanets' I. (2004) *Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy*. Kyiv: Univ. vyd-vo «Pul'sary».
6. ZHobotinskaya S.A. (1992). *Kognitivnye i nominativnye aspekty klassa chislitel'nyh (na materiale sovremennogo anglijskogo yazyka)*. Moscow: In-t yazykoznaneya RAN.
7. Mel'nyuchuk O.S. (1972) *Zahal'ni pytannya syntaksysu ukrayins'koyi movy* [Suchasna ukrayins'ka literaturna mova] Kyiv: Nauk. dumka, pp. 5–50.
8. Plyushch M.Ya. (2010). *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Morfemika. Slovotvir. Morfolohiya*. Kyiv: Vydavnychyy Dim «Slovo».
9. Selivanova O.O. (2006) *Suchasna linhvistyka. Terminolohichna entsyklopediya*. Poltava: Dovkillya-K.
10. Stepanov YU.S. (1981). *Imena. Predikaty. Predlozheniya: Semiologicheskaya gramatika*. Moscow: Nauka.
11. Jakobson R. (1936) Beitrag zur allgemeinen Kasuslehre. TCLP, 6

In the article on the basis of categorical grammar, the syntactic functions of numerals as sign words from the point of view of lexical semantics, morphological paradigm and the purpose of word forms in the structural scheme of sentence and implementation in speech are described.

Keywords: category of quantity, parts of speech, paradigm, syntagmatics, syntactic function, subject, predicate, actual sentence division.

УДК 811.161.2'367.335

Алексеева С.Г.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РІЗНОРІДНИХ СУРЯДНИХ КОМПОНЕНТІВ У ПРОСТОМУ УСКЛАДНеноМУ РЕЧЕННІ

У статті розглянуто структурно-семантичні властивості сурядних компонентів з різнорідними членами, принципи їх функціонування у простому ускладненому реченні. Висвітлено різні погляди на таке синтаксичне явище, як сполуки різнофункційних членів речення. З'ясовано диференційні ознаки різнорідних сурядних компонентів через порівняння їх з однорідними та неоднорідними членами речення.

Ключові слова: сурядний компонент з різнорідними членами речення, різнорідні сурядні компоненти, різнофункційні сурядні компоненти, ряди різнорідних або різнофункційних членів, лексико-семантична однорідність, логіко-семантична однорідність.

Дослідження наявних у простих побудовах рядів різнофункційних членів речення, поєднаних сурядним зв'язком, пов'язане з проблемами однорідності / неоднорідності і представлено у роботах П. С. Дудика, А. П. Загнітка, Л. О. Кадомцевої, І. К. Кучеренка, М. Н. Майданського, А. К. Мойсієнка, О. Д. Бондаревської, Я. Г. Біренбаума, Н. С. Валгіної, Є. Б. Гришаніної, Л. К. Дмитрієвої, Є. В. Клопової, Є. В. Кротевича, Ю. О. Левицького, Б. Ю. Нормана, В. М. Перетрухіна, О. М. Пешковського, А. Ф. Прияткіної, О. С. Попова, М. С. Поспелова, А. Г. Поспелової, О. Г. Руднева, В. З. Санникова, О. О. Шахматова, Л. Д. Чеснокової, які поглиблюють і розширюють уявлення про природу однорідності та

сурядності, проте по-різному визначають і характеризують такі сполуки. Зокрема, дискусії ведуться довкола того, чи однорідні члени такого ряду і чи є сурядним такий компонент в цілому.

Метою статті є встановлення структурно-семантичних ознак та принципів функціонування сурядних компонентів з різнорідними членами (СК з РЧР) у простому ускладненому реченні.

Семантико-синтаксичні властивості аналізованих сурядних компонентів виявляються, зокрема, у порівнянні їх з однорідними сурядними компонентами (СК з ОЧР) через дослідження спільних і відмінних ознаки, а назва «різнорідні», незважаючи на закладене в основі протиставлення, уживається передусім для відмежування їх як від однорідних, так і від неоднорідних членів речення.

Різнорідні сурядні компоненти, або СК з РЧР, становлять ряди членів речення, організованих за принципом однорідності, семантично сумісних, супідрядних, поєднаних сурядними сполучниками та інтонацією, диференційною ознакою яких є різнотипність синтаксичних функцій. Наприклад: *Нехай же рук не опускає ніколи і ніхто із нас* (Б. Лепкий); *Залежно, хто йде й коли* (І. Багрянйий); *Від цього він врятований не нами і задовго до нас...* (О. Гончар); *Куди й до кого – не спіма, не всує – полине Ваша вистраждана вість?* (Б. -І. Антонич); *День цей мав щось дуже хитре на думці й зазирає скрізь по вікнах, очах і душах, лаштує всюди і всім якусь приємну капость* (В. Підмогильний). Ряди різнофункційних членів: підметів та обставин різної семантики (*хто, куди та для чого; ніколи і ніхто із нас*), додатків та обставин (*не нами і задовго до нас; куди й до кого; всюди і всім*) – найчастіше представлені займенниками та займенниковими прислівниками, проте можуть мати й інше морфологічне вираження. Наприклад: *І не дощем, і не слова Гладесенько Сатурн стирає...* (Т. Шевченко); *Не треба було нікого переконувати чи припрошувати: всі жили однією справою і в одному ритмі* (В. Шевчук).

Назви «сурядні компоненти з різнорідними членами речення» (СК з РЧР), «різнорідні сурядні компоненти (СК)», «різнофункційні сурядні компоненти (СК)», «ряди різнорідних» або «різнофункційних членів» уживаються як синонімічні, бо відображають схожі структурно-семантичні ознаки аналізованих синтаксичних одиниць.

Незважаючи на відсутність однієї з головних ознак однорідності – однакової синтаксичної функції, Є. В. Кротевич, О. С. Попов називають члени таких рядів однорідними, бо вони поєднані сурядними сполучниками і являють собою частини одного цілого, види одного роду результат поділу якогось загального поняття [7, 50]. Відтак, поряд з функційною однорідністю виділяють логіко-семантичну або лексико-семантичну однорідність [7, 50; 9, 14]. П. С. Дудик, також визнаючи різнофункційні члени однорідними, вказує на їх неповну, однобічну однорідність [2, 14]. Частково однорідними або перехідними від неоднорідності до однорідності вважають такі члени речення В. М. Мигирін, А. Г. Поспелова, М. Н. Майданський, підкреслюючи винятково сполучниковий спосіб зв'язку між ними. Неоднорідними, проте сурядними їх називають А. П. Загнітко, Л. Д. Чеснокова, А. Ф. Прияткіна, Я. Г. Біренбаум, бо «формальна схема сурядності ширша за функціонально-семантичну категорію однорідності» [8, 38], а Т. Ф. Слободинська об'єднує однорідні (однофункційні) й неоднорідні (різнофункційні) члени речення в понятті «сурядне словосполучення» [10, 20], також надаючи перевагу способу синтаксичного зв'язку. Натомість В. М. Перетрухін вважає різнофункційні компоненти уявносурядними [5, 17], бо *і*, на його думку, не сполучник, а видільно-підсильна частка, яку без порушення змісту можна переставити на початок разом з другою словоформою, що неможливо у випадку справжньої сурядності: *ніколи і ніхто із нас, і ніхто із нас ніколи пор. обличчя скель похмує і живе, обличчя скель і живе похмує*.

Більшість дослідників визнає, що у простому ускладненому реченні сутність відношень між різнофункційними словоформами найповніше розкривається у семантико-синтаксичній структурі ряду, який називають, зокрема, однорідним. Проте поняття однорідного ряду ширше поняття мовної однорідності і охоплює як власне однорідні члени

речення, так і синтаксично різнотипні, які характеризуються не однорідністю, а однорядністю [3, 26; 2, 14; 4, 30].

Сурядні компоненти з різнорідними членами речення, або ряди різнофункційних членів, видаються квазіоднорідними, у яких принцип однорідності діє з певними обмеженнями. Незважаючи на різні синтаксичні функції, різнорідні СК виявляють семантичну і лексичну сумісність (назви різного роду, але одного виду, частини одного цілого з певним лексико-граматичним вираженням), бо можливість порівняти, співвіднести позначувані ними якісь реалії надає словам, що їх називають ознак однорідності, не функційної, проте логіко-семантичної або лексико-семантичної, яка пов'язує такі компоненти з позамовною дійсністю через семантику слів. Наприклад, спільною семою є узагальнено-займенникова питальність або заперечність: *Хто й коли її так охрестив, уже нікому не впомку...* (Г. Тютюнник); *Іду в полях. Нікого і ніде* (Л. Костенко), якщо компоненти виражені займенниками чи займенниковими прислівниками; або спільна сема позитивної суб'єктивної оцінки чи спільна локативна семантика компонентів іншої морфологічної природи: *Як розповів «Полеміці» наречений, усе пройшло «дуже скромно і винятково з близькими людьми»* («Україна молода» №44 від 8 серпня 2009р.); *«Урядовий кур'єр» можна знайти в бухгалтерії чи в керівника будь-якої установи, організації, державного підприємства і комерційної фірми* («Літературна Україна» №2 від 11 січня 1996р.). Різнофункційні сурядні компоненти мисляться як однорідні і характеризуються неграматичною, предметною подібністю, яка «перемагає значну граматичну відмінність» [6, 396 – 397] між ними.

У логіко-семантичному плані відношення між різнорідними сурядними членами простого ускладненого речення подібні до однорідних, а в складних побудовах такі різнофункційні компоненти, виступаючи сполучними словами у підрядних частинах, формують семантику однорідної супідрядності. Наприклад, просте ускладнене речення: *Так чому ж і хто робить його ворогом?* (М. Стельмах); і складнопідрядні речення з однорідними підрядними з'ясувальними: *Ми повинні точно уявити собі, що і як діялось, хто і як діяв* (Л. Череватенко); *Він борсався ув обіймах сиво-гнітючої хурделиці, що, присвистуючи, витанцьовувала навколо нього, засліплювала йому очі снігом і не давала зрозуміти, де він, на якій вулиці і в якому напрямку треба йти* (О. Черногуз).

Асоціативний зв'язок між поняттями, позначуваними різнофункційними членами, підкреслюється і посилюється наявним спільним зовнішнім елементом. Наприклад: *...Високі в степу могили, руїна та прекрасна на весь світ, безіменна, невідомо коли і ким складена пісня* (С. Васильченко).

Сурядність різнофункційних членів стає можливою саме через морфологічну природу займенниковості [1, 12], тому члени різнорідних СК переважно виражаються займенниками та займенниковими прислівниками із загальною питальною, заперечною, неозначеною, означальною, кількісною семантикою. Наприклад: *Потім все дрібно розказала (Сівілла), Кого до пекла проводжала, До кого, як, про що, за чим* (І. Котляревський).

Морфологічна однотипність зближує різнорідні й однорідні СК, наприклад: *Для кого й для чого бережеш своє личко і все?* (М. Стельмах); *...тому крилися ми невідомо від кого і для чого кілька років поспіль* (Ю. Завгородній); *А скільки в нас поезій випадкових з нічого й ні для чого виника!* (Л. Костенко); а різне морфологічне оформлення виявляє ступені віддаленості від однорідних СК, наприклад: *Пани не знали, що з землею робити, як і кому її збути...* (Панас Мирний); *Сільрадівський виконавець Савка Чибіс, який мав звичку сміятися з усього і без пуття, признався Македонському, де слід шукати їхнього дядечка о цій порі...* (В. Земляк).

Члени однорідних СК також можуть бути морфологічно різнооформленими, проте виступають виразно однофункційними, на відміну від різнофункційних членів різнорідних СК, які навпаки тяжіють до морфологічної однотипності. Наприклад, пор. різнооформлені однорідні обставини: *І тільки верби знатимуть старі: киян хрестили в ній, а не в Дніпрі* (Л. Костенко); *Дій сміливо, але без нахабства!* (О. Гончар); і морфологічно однотипні

підмет і обставина, додатки з суб'єктивним та об'єктивним значенням, обставини часу та місця: *Тут довідались про справу: хто прийшов і чого* (О. Пчілка); *Цього дня відкрито міську громадську бібліотеку-читальню імені Чорновола, основу якої становлять книжки, написані ним та про нього* («Голос України» №243 від 24 грудня 2003р.); *Не будемо сперечатись: інтелігентам радянським завжди і скрізь було непереливки* (Л. Череватенко).

Важливою ознакою СК з РЧР є також синтаксичний зв'язок різнофункційних словоформ із спільним зовнішнім членом: другорядні різнорідні компоненти, як і однорідні, супідрядні йому, а головні і другорядні члени співпідпорядковані спільному членові через поєднання предикативного (координації) і підрядного зв'язків. Наприклад, різнорідні СК з додатками та обставинами супідрядні присудкам: *Дивувало одне: про що і як вони могли розмовляти* (О. Гончар); *Коли й кому впаде в жаждиві очі промінь давно уже загиблої зорі* (Б. -І. Антонич); а підмет та обставина або підмет, додаток та обставина у різнорідних СК відповідно координують з присудком та підрядні або супідрядні йому: *Увімкніть ТРК «Київ» під час сесії та самі побачите, хто та як дбає про киян* («Україна молода» №144 від 8 серпня 2009р.); *Спитати мудрих, зазирнути в Лету, хто, що й коли казав про цей народ...* (Л. Костенко).

Сурядні сполучники та інтонація виступають обов'язковою ознакою для кваліфікації компонента як сурядного. Наприклад: *Десь підвода далека в полях гуркотить. Хто, куди та для чого прямує?* (М. Рильський); *Скільки я вам казав, що коли йду з доповіддю або на завод, то щоб давали кепку, блузу...* (М. Куліш); *Щоб ви розпитали Мучеників: кого, коли, за що розпинали!* (Т. Шевченко); *хто, куди та для чого; з доповіддю або на завод; кого, коли, за що* – різнорідні СК, засобами зв'язку у яких виступають сполучники *та, або* та інтонація, що виражають відповідно єднальні або розділові відношення. Особливістю СК з РЧР є переважне вживання єднальних та розділових сполучників, зумовлене морфологічними ознаками поєднаних слів, тяжінням до сприйняття їх однотипними, однорідними та семантико-синтаксичною структурою компонента в цілому. За відсутності сполучника чи відповідної інтонації різнофункційні словоформи втрачають «усвідомлення однорідності» [6, 396], супідрядність і статус сурядного компонента, перетворюючись на окремі головні та другорядні члени речення з власними лініями синтаксичних зв'язків. Наприклад: *Яка різниця – хто куди пішов? Хто що сказав, і рима вже готова* (Л. Костенко); *І ні з ким ніколи про таке не говори* (М. Матіос).

Ряди словоформ з однаковою загальною і різними частковими синтаксичними функціями, у ролі яких виступають додатки та обставини різної семантики теж розглядають переважно як різнофункційні сурядні компоненти. Наприклад, різнорідні СК з додатками різної семантики: *Всім і все стало відомим про нас досить у скорім часі...* (Ю. Завгородній); *З ким і за що ви боретесь, світу не зрозуміло* (Л. Костенко); *Як знаємо, він [Шевченко] любив слухати оповідання старих, а на Звенигородщині на той час було кому й багато про що оповідати...* (І. Огієнко); та обставинами різних семантичних груп: *Ніхто не знає години, коли і де його справа покличе* (Олег Ольжич); *Чому, приміром, ні сам доктор, ані ніхто другий не хоче мені сказати, відки і яким способом я тут взявся...* (І. Франко); *Нікуди й нізащо не піду* (В. Винниченко); *Але церкву не було вже давно і так освітлено* (Ю. Яновський). Сурядний компонент *коли і де*, виражений займенниковими прислівниками з узагальнено-адвербіальним значенням часу і місця інтерпретується як різнорідний, а сурядний компонент, виражений іменниками з подібним значенням – як однорідний, наприклад: *Щодо мене, то я люблю інший час і місце для цього* (В. Винниченко). Така невідповідність свідчить про одну з особливостей СК з РЧР, що полягає у сурядності синтаксичних функцій та однорідності словоформ, які ці функції виконують.

Частково різнофункційні члени СК поєднуються, крім єднальних та розділових сполучників, інтонацією або зіставно-протиставними сполучниками. Наприклад: *І через щось, для чогось помирає ще одна людина* (В. Винниченко); *Початок багатьох мовних явищ треба шукати не з впливу панівної мови, а ще на праатьківщині* (І. Огієнко); *...вона ніби*

спочивала всім своїм єством, спочивала *невідомо після чого, але безмірним спочинком* (В. Підмогильний).

Виконуючи загальну предикативну функцію, у позиції іменної частини складеного присудка також може виступати різнорідний сурядний компонент, у якому поєднуються елементи з адвербіальною та атрибутивною семантикою. Наприклад: *А раптом її батько десь-інде, хтось інший?* (В. Винниченко).

Отже, сурядні компоненти з різнорідними членами функціонують у простому ускладненому реченні за принципом однорідності і представлені рядами слівформ, які виявляють ознаки лексико-семантичної однорідності, мають переважно однотипне займенникове вираження, поєднані засобами сурядного зв'язку, але, на відміну від однорідних, виконують різні синтаксичні функції. Від неоднорідних членів речення СК з РЧР відрізняє наявний сурядний зв'язок і зумовлена ним супідрядність різнорідних компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудиева Р. К. Разнофункциональные компоненты предложения, связанные отношением сочинения, в современном русском языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Р. К. Гудиева. – Баку, 1974. – 23 с.
2. Дудик П. С. Просте ускладнене речення : навч. посіб. / П. С. Дудик. – Вінниця, 2002. – 335 с.
3. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). Ч.ІІ: Навчальний посібник / А. П. Загнітко. – К.: ІЗМН, 1996. – 240 с.
4. Мойсієнко А. К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. К. Мойсієнко. – К.: ДП Вид. Дім «Персонал», 2009. – 208 с.
5. Перетрухин В. Н. Проблемы синтаксиса однородных членов предложения в современном русском языке / В. Н. Перетрухин. – Воронеж, 1979. – 209 с.
6. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении: Учебное пособие / А. М. Пешковский. – Изд.8-е. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 432 с.
7. Попов А. С. Однородные члены предложения, имеющие разную форму и разную функцию, в современном русском языке / А. С. Попов // Краткие очерки по русскому языку. – Воронеж, 1964. – С. 44-50.
8. Прияткина А. Ф. Союзные конструкции в простом предложении: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. Ф. Прияткина. – М., 1977. – 45 с.
9. Санников В. З. Русский сочинительные конструкции: Семантика. Прагматика. Синтаксис / науч. совет по комплексной проблеме «Кибернетика»; Отв. ред. А. П. Ершов / В. З. Санников. – М.: Наука, 1989. – 267 с.
10. Слободинская Т. Ф. К вопросу о словосочетаниях (сочинительные словосочетания) / Т. Ф. Слободинская // Вопросы словосочетания и предложения в русском языке. – Волгоград, 1968. – С. 15-21.

REFERENCES

1. Gudieva R. K. Raznofunktsionalnye komponenty predlozheniya, svyazannye otnosheniyem sochineniya, v sovremennom russkom yazyke: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 «Russkiy yazyk» / R. K. Gudieva. – Baku, 1974. – 23 s.
2. Dudyk P. S. Proste uskladnene rechennya : navch. posib. / P. S. Dudyk. – Vinnytsya, 2002. – 335 s.
3. Zahnitko A. P. Ukrayins'kyu syntaksys (naukovo-teoretychnyy i navchal'no-praktychnyy kompleks). Ch.II: Navchal'nyy posibnyk / A. P. Zahnitko. – K.: IZMN, 1996. – 240 s.
4. Moysiienko A. K. Suchasna ukrayins'ka literaturna mova. Syntaksys prostoho uskladnenoho rechennya: navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. / A. K. Moysiienko. – K.: DP Vyd. Dim «Personal», 2009. – 208 s.
5. Peretrukhin V. N. Problemy sintaksisa odnorodnykh chlenov predlozheniya v sovremennom russkom yazyke / V. N. Peretrukhin. – Voronezh, 1979. – 209 s.
6. Peshkovskiy A. M. Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii: Uchebnoe posobie / A. M. Peshkovskiy. – Izd.8-e. – M.: Editorial URSS, 2001. – 432 s.
7. Popov A. S. Odnorodnye chleny predlozheniya, imeyushchie raznuyu formu i raznuyu funktsiyu, v sovremennom russkom yazyke / A. S. Popov // Kratkie ocherki po russkomu yazyku. – Voronezh, 1964. – S. 44-50.
8. Priyatkina A. F. Soyuznye konstruktсии v prostom predlozhenii: avtoref. dis. Na soiskanie uch. stepeni d-rafilol. nauk: spets. 10.02.01 «Russkiy yazyk» / A. F. Priyatkina. – M., 1977. – 45 s.
9. Sannikov V. Z. Russkiy sochinitelnye konstruktсии: Semantika. Pragmatika. Sintaksis / nauch. Sovet po kompleksnoy probleme «Kibernetika»; Otv. red. A. P. Yershov / V. Z. Sannikov. – M.: Nauka, 1989. – 267 s.
10. Slobodinskaya T. F. K voprosu o slovosochetaniyakh (sochinitelnye slovosochetaniya) / T. F. Slobodinskaya // Voprosy slovosochetaniya i predlozheniya v russkom yazyke. – Volgograd, 1968. – S.15-21.

The article has reviewed structural and semantic properties of the coordinated components with heterogeneous parts, their functioning principles in the simple complicated sentence. There have been highlighted different points of view on such syntactic phenomenon as the compounds of the multifunctional sentence part. The differential features of heterogeneous coordinated components have been clarified through the comparison with homogeneous and heterogeneous sentence parts.

Keywords: coordinated component with heterogeneous sentence parts, heterogeneous coordinated components, multifunctional coordinated components, rows of heterogeneous or multifunctional parts, lexical and semantic homogeneity, logical and semantic homogeneity.

УДК 81'367.625.2

Андрощук К.М.

ПЕРЕХІДНІСТЬ / НЕПЕРЕХІДНІСТЬ У СИСТЕМІ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ДІЄСЛОВА

У статті проаналізовано зв'язок категорії перехідності / неперехідності з іншими граматичними категоріями дієслова. Схарактеризовано основні наукові підходи українських та зарубіжних мовознавців до витлумачення зв'язку перехідності / неперехідності з дієслівним станом. Досліджено співвідношення перехідності / неперехідності з дієслівними категоріями виду та валентності.

Ключові слова: граматична категорія, перехідність / неперехідність, стан, вид, валентність.

Перехідність / неперехідність є однією з дискусійних дієслівних категорій, адже й дотепер серед мовознавців немає однаковості щодо її статусу та місця в системі граматичних категорій дієслова. Традиційно категорію перехідності / неперехідності кваліфікували як одну з центральних загальнодієслівних категорій [26, 331], проте в новітній лінгвоукраїністиці цю категорію потрактовано як периферійну міжрівневу (морфолого-словотвірні-синтаксичну) граматичну категорію дієслова [9, 223, 250]. Суперечності у витлумаченні лінгвістичного статусу перехідності / неперехідності здебільшого зумовлені встановленням диференційної ознаки для розмежування перехідних та неперехідних дієслів, визначенням мовних рівнів, з якими вона пов'язана, а також із розв'язанням питання: у складі яких категорій – граматичних чи семантичних – потрібно вивчати перехідність / неперехідність дієслів.

Основні наукові підходи до витлумачення лінгвістичного статусу дієслівної категорії перехідності / неперехідності в сучасному мовознавстві вже було схарактеризовано й узагальнено в попередніх наукових студіях [1], тому **мета** цієї статті – проаналізувати зв'язок категорії перехідності / неперехідності з іншими граматичними категоріями дієслова.

Для досягнення поставленої мети ставимо перед собою такі **завдання**: 1) визначити місце категорії перехідності / неперехідності в системі граматичних категорій дієслова; 2) схарактеризувати основні наукові підходи українських та зарубіжних мовознавців до потрактування зв'язку перехідності / неперехідності з дієслівним станом; 3) дослідити співвідношення перехідності / неперехідності з дієслівними категоріями виду та валентності.

Проблему взаємодії дієслівних категорій вважають однією з найбільш актуальних і найменш розв'язаних у сучасному мовознавстві [27; 11; 24]. Їй присвячені численні праці українських (А.П. Загнітко [10; 11], В.В. Мозгунов [20; 21], Т.Є. Масицька [18], Н.М. Костусяк [14]) і зарубіжних (О. В. Бондарко [2; 3], В.С. Храковський [27], Л. Л. Буланін [2; 4], В.М. Никитевич [22], Л.В. Попович [24] та ін.) лінгвістів. Провідні науковці вбачають у міжкатегорійній взаємодії певні ієрархічні відношення, за яких «наявність грами підпорядкованої категорії детерміновано присутністю іншої» [24, 47]. В.С. Храковський виокремлює два типи таких відношень: взаємодію, що виникає у разі видозміни хоча б однієї з двох категорій, та взаємозумовленість, яка передбачає обов'язкове співіснування двох категорій [27, 34]. За таким принципом аналізуватимемо зв'язок перехідності / неперехідності з іншими дієслівними категоріями.